

A rekanonizálódó Márai a középiskolai tankönyvekben¹

Czetter Ibolya

Márai Re-Canonized in Secondary School Textbooks

Abstract

Sándor Márai, one of the most successful Hungarian writers, has returned to become the part of the Hungarian literary awareness after 50 years of silence. It took only a short period of time for the reception of his works to be completed. His institutional authorization began in the 1990s and since then both the research and the publication of his works have taken a significant step forward, resulting in a considerable cult surrounding the writer. Márai's appreciation borders myth-making, he is discussed with the rhetoric of superlatives.

Becoming part of the core curriculum and the related school textbooks is the most determining sign of the acceptance and retention of the literary canon. The paper sets out to investigate how Márai's oeuvre has been approached in the Hungarian textbooks of literature published after 1989. By analysing and evaluating the chapters both in terms of their content and methodological approach I have attempted to provide an overview of how the individual course books present Márai as a novelist.

Key words: textbook, literary canon, re-canonization, course book analysis, textbook analysis

Kulcsszavak: irodalmi kánon, rekanonizáció, tankönyvkutatás

Rohonyi Zoltán meghatározása szerint „a kánon [...] nem csupán szövegek, szerzők, beszédmódok halmaza, hanem a kiválasztásukat meghatározó kommentár és az önálló értelmezés szerves rendszere, amelyet lezárás és nyitás, az előírás és annak folyamatos tagadása jellemez”. (Rohonyi 2001, 8) E definíció magában foglalja azt a szembetűnő sajátosságot, hogy a kánon a kulturális szféra rendezőelvéként folyamatosan átalakul, változik. Mozgó, dinamikus jellegéből következően kiemelhet, előtérbe helyezhet korábban perifériára szorított, másod-, harmadvonalbeli, esetleg még hátrább sorolt szerzőket, de előfordulhat, hogy a rendíthetetlennek hitt értékek megrendülnek, s esetleg kihullanak az irodalmi tudatból olyan alkotók és művek, amelyek korábban meghatározó(a)k voltak. Pomogáts Béla egy, a kánonképzés elvi kérdéseit boncolgató tanulmányában kiemeli, hogy „az irodalmi kánonok körül zajló szellemi csatáknak valójában nincs olyan stratégiája, amely teoretikusan vitákon felül meg tudná alapozni a kánonképzés, a kánon-átalakításműveleteit”, s felhívja a figyelmet az irodalmi érték fogalma körüli bizonytalanságra. (Pomogáts 2007, 925) A problémát leginkább az okozza, hogy az irodalom értékkritériumait nem lehet

¹ A tankönyvek szakmaisága, módszertani kérdései című szimpóziumon, A Selye János Egyetem Tanárképző Karán 2014. április 25-én elhangzott előadás tanulmányát átalakított változata.

kizárólag irodalmi szempontokkal megadni, belejátszanak ugyanis az értékfogalom kialakításába bizonyos irodalmon kívüli minőségek is, mint például bizonyos történelmi, morális és intellektuális értékek.

A kánon általában nem független az adott kor hatalmi struktúrájától, ideológiai erőterétől, amikor az esztétikai szempontok más megfontolásoknak rendelődnek alá. Az irodalompolitika drasztikusan beleszólhat az irodalom öntörvényű interakciójába, folyamataiba. Az 1945 előtti irodalomtörténet-írás Pomogáts szerint négy nagyobb irányt, tendenciát jelölt ki, amely meghatározta az értékszemléletet, az értéktrendeket, az érték kiválasztás szempontrendszerét még a második világháborút követően is. Ezek a következők voltak: a konzervatív, a népi, a szocreál és a nyugatos. Az ötvenes években a szocreál kiszorította az összes többi, s csak a hatvanas években változott a helyzet, amikor az értékek pluralizálódása következtében az akadémiai irodalomtörténetek által szentesített kánonba visszakerültek a népi és a nyugatos hagyományok. „Ekkoriban térhettek vissza a magyar irodalmi kánon magaslatára olyan írók, mint Babits Mihály, Krúdy Gyula, Szabó Lőrinc, Németh László, Tamási Áron, Kodolányi János, és velük együtt az avantgárd irodalom nagymestere: Kassák Lajos. Mi több, a hetvenes–nyolcvanas évek folyamán a huszadik század legtöbb kiváló íróját hivatalosan is kanonizálta az irodalomtörténet-írás, így a korábban említettek mellett Weöres Sándort, Szentkuthy Miklóst, Pilinszky Jánost, Nemes Nagy Ágneszt, Mészöly Miklóst is, akiket korábban mint polgári írástudókat részben vagy egészében elutasított. Emellett kirajzolódott egy újszerű József Attila-, Nagy Lajos- és Déry Tibor-kép is, amely ezeket az írókat már nem pusztán mint az úgynevezett „szocialista irodalom” klasszikusait mutatta be, hanem mint modern irodalmunk jeles mestereit. Egyedül a nyugati (emigrációs) magyar irodalom nagy egyéniségei, például Márai Sándor, Cs. Szabó László, Szabó Zoltán és Hátár Győző maradtak kívül a hivatalos kanonizációs rendszeren; az ő befogadásuk, az ő kanonizálásuk is megtörtént aztán a nyolcvanas évek második felében, és teljes mértékben a rendszerváltozás után. Ismét a hivatalos értékrend körében kaptak helyet a korábban elutasított konzervatív írók, mint Herczeg Ferenc, és a vallásos irodalom képviselői, mint Sík Sándor és Mécs László. Ugyancsak bekerültek a hivatalos magyar (magyarországi) irodalmi kánonba a kisebbségi magyar irodalmak kiváló egyéniségei is, például az erdélyi Kós Károly, Áprily Lajos, Reményik Sándor, Dsida Jenő, Szabédi László, Sütő András, Kányádi Sándor, Szilágyi Domokos, a felvidéki Fábry Zoltán, Dobos László, Tózsér Árpád, és a délvideki Szirmai Károly, Herceg János és Tolnai Ottó.” (Pomogáts 2007, 927)

Márai Sándor különös sorsú író a magyar irodalomban. A teljes tiltástól a legnagyobb ismertségig jutott el, mára egész világot bejáró sikerével találkozhatunk. Aligha téved, aki a 20. század legsikeresebb magyar írójának gondolja őt. Mintegy fél évszázad hallgatás után tért vissza az irodalmi köztudatba, s recepciója irodalomszociológiai értelemben néhány év alatt történt meg.

Életműve kétszeresen is a tiltott jelzöt viselte, egyfelől azért, mert a kommunista diktatúra évtizedeiben írásait indexre tették, másfelől azért, mert a szovjet csapatok magyarországi tartózkodásáig ő maga zárkózott el műveinek kiadásától, forgalmazásától. A rendszerváltozást követően azonban ez a helyzet gyökeresen megváltozott, megindult műveinek kiadása, a hatalmas korpuszt jelentő életmű kutatása, s mára a folyamatos eszmecsere légkörében (többek közt a kortársi tendenciákhoz való viszonyáról, a külföldi recepcióban lezajlott kérdésekről, érték- és művészetszemléletének hatásairól, nyelvfelfogásáról, vagy épp a rekanonizáció problémáiról stb. folyik a diskurzus) a mérleg megvonásánál, a szintézisalkotásnál tartunk. Életműve újra és újra játékba hozza akár a mitológiai hagyományt, de megidézi Krúdyt, Kosztolányit és másokat, s úgy tűnik, hogy az újraértelmezés, az intertextualitás, a művek folyamatos párbeszéde a legfőbb kánonképző alakzat.

Intézményes autorizációja már a kilencvenes évek elején megindult, az akkor írott tankönyvekben, igaz, nem hosszan és nem részletekbe menően, már önálló bekezdést, majd fejezetet kapott. Azóta a kiadás, a kutatás is óriásit lépett előre, valóságos kultusza bontakozott ki, önálló köteteket lehetne megtölteni az egyes művekről írott elemzésekkel, valóságos publikációs robbanásnak vagyunk tanúi. Már-már a másik véglet, a túlmagasztalás, a feltétlen védelem jutott osztályrészéül, tapasztalható, hogy egyfajta kultikus tér övezi, megítélése a kánoni mitizálásba csap át: legendák képződnek körülötte, a szuperlatívuszok retorikájával beszélnek róla. Márai iskolapéldája annak, hogy műveiről a kulturális közösség majd minden tagja tud valamit, részben az iskolai oktatásból, nagyobb részben az elektronikus médiumokból, a filmadaptációkból, s nagyon meghatározza a róla kialakított képet, hogy szinte minden társadalmi ünnepen idézik gondolatait. Ezek az ismeretek többnyire klisészerű, rendszerbe szerveződő, általában sztereotip állítások, amelyek semmilyen visszaigazolásra nem lelnek a szövegekben. Forrásuk valamely ideologikus félreértés, a szoros olvasástól eltekintő legitimáció, amely a kreatív egyszerűsítést a megértés elé helyezi.

A kánon széleskörű elfogadásának és fenntartásának a legmeghatározóbb tényezője a tankönyvbeli megjelenés. Dolgozatomban azt vizsgálom, hogy az 1989 után megjelent tankönyvek milyen módon dolgozzák fel Márai Sándor életművét. Az idei évtől a sokszínű tankönyvpiac átalakul, hiszen a központosító törekvések következtében két kiadó, a Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó, valamint az Apáczai Kiadó kapta meg a kiadás jogát. Hogy milyen tananyagot tanítunk, azt a Nemzeti Alaptanterv előírásai, majd a tartalmi szabályozás következő szintje, a kerettantervek rögzítik. Az egyes iskolatípusokban és oktatási szakaszokban a kerettantervek határozzák meg a nevelés és oktatás céljait, a tantárgyi rendszert, az egyes tantárgyak témaköreit, tartalmát, a tantárgyak évfolyamonkénti követelményeit, a tantárgyközi tudás- és készségterületek fejlesztésének feladatait, és közlik a követelmények teljesítéséhez rendelkezésre

álló, illetve ajánlott időkeretet. Az intézmény szakmai önállóságát a kerettantervekben kötelező tartalommal nem szabályozott időkeret szabad felhasználása, a módszertani szabadság, az engedélyezett kerettantervek közötti választás, illetve az egyedi tantervek engedélyeztetési lehetősége biztosítja. A központi kerettanterv (amelynek A és B változata van érvényben, az A változat a négy, illetve a nyolc osztályos gimnáziumok és középiskolák számára, a B változat pedig a négy osztályos gimnáziumok számára) egyaránt előírja a Márai Sándor életművével való foglalkozást a 12. osztályban, a portrék fejezetben, ahol a 20. századi magyar irodalom néhány jelentős alkotójával ismerkedhetnek meg a diákok, többek közt Szabó Lőrinc, Pilinszky János, Weöres Sándor és Ottlik Géza társaságában.

Az A változat szerint a tanuló választhat, hogy kivel ismerkedik meg: Márai egy-két alkotása vagy Ottlik Géza egyik műve közül, az ismereti követelmények között az szerepel, hogy az életműből néhány epikus szemelvény (az *Egy polgár vallomásai*, *A gyertyák csonkig égnek*, a *Naplók* alapján), esszé-részlet (*Füves könyv*) és egy lírai alkotás (*Halotti beszéd*) kínálja a választéket.

A négy évfolyamos középiskolák számára íródott B jelű magyar nyelv és irodalom kerettantervi változat alternatívát kínál azok számára, akik a szigorúan kronologikus szervezés mellett keresik a más elvek mentén történő haladás lehetőségét. Tananyagában ez is a NAT-ra épít, s a közép- és emelt szintű érettségi követelmények a meghatározóak benne. E kerettanterv legfőbb tartalmi jellemzője, hogy a tanterv hangsúlyosan épít a korunkra jellemző medializáltságra, fontosnak tartja az IKT-eszközök használatát, továbbá hangsúlyos szerepet kapnak a kortárs és a populáris irodalom, a vizuális kultúra jelenségei. A kerettanterv tükrözi az irodalom tanításának módszertani változásait és az irodalomtudományban az utóbbi évtizedek során bekövetkezett szemléletbeli átalakulásokat. Összességében az asszociatív, problémacentrikus és élményközpontú, kreatív irodalomtanítás eszményét képviseli. A kerettanterv B változatában Máraival a következő helyeken találkozunk: a 11-12. osztályban először Kosztolányi életművének feldolgozásakor kerül szóba neve, a *Halotti beszéd* tárgyalásakor, összehasonlító elemzés, értelmezés keretében Kosztolányi Dezső és Juhász Gyula azonos című versével együtt. Majd Krúdy Szindbád-történeteinek jobb megértését segíti elő Márai *Szindbád hazamegy* című palimpszeszt-regényének, valamint Huszárk Zoltán *Szindbád*-filmjének együttes feldolgozása. A polgári kultúra, a polgári identitás megértéséhez nélkülözhetetlen Márai néhány művének olvasása, ezért a tanterv a két világháború közötti polgári irodalom megismertetéséhez Márai regényeiből ajánl szemelvényeket. A következő fejezet illetve tematikus egység: a 20. század középső és utolsó harmadának, a 21. század első évtizedeinek művészeti irányzatai és műfajai, amelyben a történelem és az irodalom sajátos viszonyrendszeréről esik szó, itt ajánlják a terv kidolgozói Márai műveit, s még egyszer a portrék között is megtaláljuk a nevét, az említett művek részleteinek kiemelésével s egy kis világirodalmi kitekintéssel: Márai népszerűsége Európában – irodalmunk a nagyvilágban fejezetcím alatt.

A szakiskolák kerettantervében is felbukkan Márai neve a javasolt szerzők között. Ez meglepő, hiszen alig találkoznak néhány alkotóval tanulmányaik során. Ennek a tantervi programnak ugyanis megvallott célja, hogy nem ismereteket kínál, hanem a szemléletet alakítja, azt mutatja meg, hogy érdemes tanulni, fogódzókhoz jutni. Olyan tudást és képességeket fejleszt, amelyek a mai világban elengedhetetlenek a boldoguláshoz. A magyar nyelv és irodalom tantárgyat a többi közismereti tárggyal egységben dolgozzák fel, ez az úgynevezett KOMA = kommunikáció – magyar nyelv és irodalom műveltségterület. Az irodalmi szövegválogatás során nem törekednek semmilyen kánon követésére vagy irodalomtörténeti áttekintésre, nem irodalomtörténetet, szerzőket, nagy műveket tanítanak, hanem egy-egy mű adott témához kapcsolódásával azt próbálják megmutatni, hogy az irodalmi szöveg is lehet érdekes, és kapcsolódhat a diákok mindennapjaihoz. Sajnos, a tantervhez készült, már napvilágot látott tankönyvvel még nem találkoztam.

A tantervi anyagokban való tájékozódás alapján nyilvánvaló, hogy Márainak nagy szerepe van a 20. századi magyar irodalom folyamataiban, a magyar művészi nyelv történetében, irodalmi és nyelvi eszménye máig hat. Egyetértve Rónay Lászlóval, a Márairól kialakult kép azt tükrözi, hogy: „A XX. század egyik legjelentősebb és legnépszerűbb prózaírója volt. [...] Manapság szinte mindegyik világnyelvre lefordították regényeit, s általában úgy becsülik, mint az európai polgári szemlélet és hagyomány utóvédjét. Életműve még nem zárult le, hiszen hagyatékából egyre-másra bukkannak elő még kiadatlan alkotásai. Rendkívül eredeti gondolkodó, elvhűsége, különleges személyisége is az érdeklődés középpontjába helyezi.” (Rónay 2005)

Az 1989 után megjelent középiskolai tankönyvekben áttekintettem, hogyan jelenik meg Márai, milyen pályaképet rajzolnak róla a tankönyvírók, az életműnek mely vonatkozásait emelik ki, milyen értékhangsúlyokkal emlegetik az egyes műveket. Érdekel, hogy milyen minősítések, értékelések hangzanak el vele kapcsolatban, milyen szaktudományos apparátussal dolgozzák fel a fejezeteket, s koncepcionális, elvi kérdések is foglalkoztattak: milyen szemléletben, milyen módszertani keretben tárgyalják.

A legrégebbi feldolgozás a Dr. Mohácsy Károly – Vasy Géza szerzőpáros Krónika Nova Kiadónál 1999-ben megjelent, a középiskolák 4. osztálya számára készült tankönyvben olvasható. A szerzők egy tömbnyi fejezetben rövid pályaképet vázolnak fel. Érezhető, hogy a kutatás akkori állapotában csak néhány elnagyolt, általános kijelentésre szorítkoznak, óvatosak. Utalnak az író polgári osztályhoz tartozásának ambivalens viszonyára, a homo aestheticus eszme képviselőjeként aposztrofálják, s hangsúlyozzák elvhű magatartását. Az életművet értékelve a legtökéletesebb alkotásnak az *Egy polgár vallomása-ít* tekintik, s felsorolják legismertebb munkáit: a *Csutorát*, *Naplóit*, a *Halotti beszédet* (akkor még 1950-es keltezéssel!), a *Föld! Föld!...-et*, a *Garrenek művét*. A 2006-os, átdolgozott kiadás Márai-fejezetén már látszik, hogy időközben óriásit

lépett előre hét esztendő alatt a kutatás, a recepció hangsúlyai is módosultak. Nemcsak a portré lett gazdagabb, hanem a jóval árnyaltabb, informatívabb és terjedelmében is megnövelt rész jelzi, hogy Márai a beérkezett és kanonizált szerzőnek járó értékelést kapja. A tankönyvben a rekanonizáció is szóba kerül, a szerzők megemlítik, hogy az 1930-as években Márai már nemzedékének elismert írója volt, akit aztán bolsevizmusellenessége, emigrációja és polgári értékrendje miatt következetesen kiiktattak a hazai szellemi életből. A szerzőpáros a monográfiákban, albumokban közölt életrajzi adatokat is igyekezett pontosítani, bővebb kontextusban, tágabb kitekintéssel rajzolják meg a pályaképet. Elismerően hangoztatják a nagy író szellemi függetlensége megőrzéséért tett erőfeszítését. Kritikai észrevételek is helyet kaptak a magasztaló passzusok mellett: megjegyzik, hogy az életmű egyenetlen, s kárhozzátják időnként modoros stílusa miatt. A tankönyvi fejezet megváltozott külsőt kapott: kiemelésekkel, lapszálon külön sávokban érdekes információkat olvashatnak a diákok, s inspiráló kérdéseket is kapnak a további kutatásokhoz. A tankönyv fekete-fehér képeket tartalmaz.

Domonkos Péter Irodalom IV. Nemzeti Tankönyvkiadó, 2001 a négy és hatosztályos középiskolák számára című tankönyve a magyar irodalomtörténeti folyamatban a Nyugat második nemzedékének legnagyobbjai között említi Márait, kiemeli, hogy urbánus és az emigráns írók egyike. A rövid és szükségképp elnagyolt tankönyvi ismertetés után szaktekintélyekre, neves irodalomtudósokra hivatkozva az ő írásaik alapján dolgozza fel Domonkos az életmű méltatását és végzi el az egyes művek értelmezését. A fejezetben előbb a klasszikus modernség második hullámának alkotóiról olvashatunk. Márai két világ határán született, hovatartozását és alkotói stílusát, látásmódját is ez a kettősség jellemzi, ezt a határhelyzetet, s az ebből következő átmenetiséget szeretné tudatosítani, megértetni a tanulókkal a rövid szakszöveg. Az író a hagyományos modernség értékrendjével jellemezhető, ugyanakkor érzékeli ezeknek az értékeknek a bomlását, relatívvá válását. „Felismeri, hogy az új korszakban a viszonylagosság, a másság, a deviancia, a személyiség harmóniájának hiánya már elengedhetetlen az én kiteljesedéséhez, s tökéletesen felméri ezeknek az ellentmondásoknak a kiegyensúlyozott létet ellehetetlenítő hatását” – olvashatjuk az összegezést. (Domonkos 2001, 110) Tolcsvai Nagy Gábor kifejezésével: a nyelvi bizonyosságot keresi, a tökéletességre törekvő irodalmi nyelvi sztenđerdet képviseli, de tisztában van ezen értékek meghaladottságával. A Márai-pályaképet bemutató fejezet rövid életrajzi kivonattal indul, megismerteti a diákokkal Márai életének néhány momentumát. A curriculum vitae a sok műfajú szerzőre hívja fel a figyelmet, aki szinte valamennyi műformában maradandót alkotott: regényben, vallomásban, esszében, színjátékban, publicisztikában, versben stb. – érthetetlen azonban, hogy a *Napló* után miért éppen az 1957-es dátum szerepel a könyvben. Hiszen az 1943–44-es naplóval indul a sorozat, s az első kötet volt a legnevesebb darabja az akkor még az úgynevezett zsáksorozatban megjelent (nem teljes) akadémiai kiadásnak. Ugyancsak érthet-

len, hogy a sok fontos információ helyett miért azt hangsúlyozza a szerző, hogy „legjellemzőbb művei [...] az esszé, a regény és az emlékirat határán mozgó, meghatározhatatlan műfajú, személyes reflexiókat tartalmazó könyvei, például az *Európa elrablása*”. (120) A diákoknak nincs mihez kötni ezeket az ismereteket, hiszen nincs olvasmányélményük, összevethető tapasztalatuk. S megvilágítatlan marad a polgári életforma, az emigrációs lét kérdésköre is. A *Halotti beszédről* részletes elemzést kapunk, s az *Egy polgár vallomásait* (Györffy Miklós nyomán) árnyaltan közelíti meg a szerző, ebben a részben egészíti ki az életrajzot, a főbb állomásokhoz hozzáfűzi az életrajzi tényeket. Apróbb pontatlanságokkal itt is találkozhatunk, előbb 1934-es keltezéssel szerepel a könyvben az *Egy polgár...* (később már helyesen 1934–35-re változik), s találhatunk egy ellenőrizetlen tényt az életrajzi összefüggések között: Lola, Márai felesége mint szép színésznő (sic!) említődik a tankönyvszövegben. Tudjuk, hogy volt kapcsolata Márainak színésznőkkel, Tolnay Klárával és Mezei Máriaival, de hogy Matzner Ilona (Lola) is az lett volna, ez számomra is új információ volt.

A fejlődés- és családragényként egyaránt jellemezhető *Egy polgár vallomásairól* nagyon alapos és sok szempontú, világirodalmi párhuzamokkal megvilágított elemzést olvashatunk. A lapszéli keretekben érdekes életrajzi és szakirodalmi összefüggésekről értesülünk, s a képillusztrációkat is kreatív módon az értelmezéshez hozzá lehet rendelni. A tankönyvszöveg és a szakirodalom felhasználásával megírt részek nyelvezete között nagy a kontraszt, tanári segítség, kommentár és feldolgozás nélkül aligha boldogul egy átlagos képességű középiskolás.

A legteljesebb portrét és a legpontosabb pályaképet Pethőné Nagy Csilla tankönyveiből ismerhetjük meg (Pethőné 2005; Pethőné 2012). Szaktudományosan korszerű, módszertanilag előremutató, kompetenciafejlesztésre, a kooperatív munkára helyezi a hangsúlyt, interaktív-reflektív eljárásai alapján a legátgondoltabb tankönyv ma Magyarországon, s ez a magas színvonal a Márai fejezetben is tükröződik. Külön részben mutatja be a lírikust és az epikust, árnyaltan jelöli ki a kánonban elfoglalt helyét. A magyar próza élvonalába sorolja a szerzőt, kiemelve és részletes elemzéssel bemutatva az *Egy polgár vallomásainak* kivételes értékeit. A tankönyv legújabb kiadása színes, képanyagában és feladataiban is változatos.

Egy egész fejezetet kap a tankönyvben a legismertebb vers, a *Halotti beszéd*. Egyéb lírai művekről nem esik szó, hiszen Márai nem ebben a műfajban alkotott maradandót. A *Halotti beszéd* keletkezése körüli bizonytalanságot a szerző úgy oldja fel, hogy 1950 és 1952 közé teszi a megírás idejét, egyébként Fűzfa Balázs tankönyvét leszámítva egyik munkában sem szerepel helyesen ez az adat. Márai irodalomtörténeti helyét Domonkoshoz hasonlóan ő is a Nyugat második nemzedékének tagjai között jelöli ki: „A hagyományos modernség jelképiséggel ötvözött, hűvösen tartózkodó, a világszerúséget kiegyensúlyozott arányokban újrateremtő újklasszikus epikáját a harmincas években alakítja ki, [...]

alkotói egyénisége a későbbiek során sem változik” – állapítja meg Pethóné. A szerző kitér Márai szellemi mestereinek, Nietzscheknek, Ortégának és Spenglernek az író gondolkodására és írásművészetére gyakorolt hatására, s megemlíti a sztoikus filozófiával való kapcsolatát is. Mint említettem, a tankönyvi elemzések között a regényes életrajz kapja a legtöbb figyelmet, de Pethóné nagyon körültekintően jár el, s szóba hozza az önéletrajziség módozataiként a *Szindbád hazamegy*, *A gyertyák csonkig égnek*, valamint a *Sértődöttek* című regényt is, majd az emigráció idején keletkezett művekkel ismerteti meg a diákokat; így kerül szóba a *Föld, föld!...*, a *Garrenek műve* regényciklus. Az egyes művekhez fűzött kommentárok, reflexiók, az elemzések helytállóak, nagy szakmai tapasztalat és hozzáértés, alapos felkészültség sugárzik a tankönyvekből.

A modern szemléletű taneszközök közt van Fűzfa Balázs tankönyve, amelynek felépítése, szemlélete és beszédmódja is újszerű. (Fűzfa 2008) Gondolkodtató, problémamegoldó feladatokkal inspirálja a diákokat az ismeretszerzésre. Színes, magazinszerű, internetes hivatkozásokat is tartalmaz, blogbejegyzéseket idéz, tehát alkalmazkodik vagy elébe megy a mai fiatalság elvárásainak, épít a korunkra jellemző mediatizáltságra. Nem lineárisan és kronologikusan tervezi a tananyagot, hanem koncentrikusan, célja a világértés és értelmezés készségeinek, képességeinek a kialakítása. Összefüggésrendszerben gondolkodik, magasabb nézőpontból ad áttekintést egy-egy témáról, s az új olvasási szokásokhoz is alkalmazkodik. A Máraival foglalkozó fejezet legnagyobb újdonsága számomra a tankönyvszöveg modalitása volt, az a személyes, közvetlen hangvétel, amellyel megszólítja a középiskolásokat: megosztja saját gondolatait, olvasmányélményéről is számot ad. Élményszerűvé teszi a kapcsolatot közte és a feltételezett befogadójával. Érdekességeket idéz pl. a *Füves könyvből*, így próbálja felkelteni az érdeklődést az életmű egyéb, középiskolások számára nehezebben befogadható darabjai iránt. Ő is a legnagyobbak közt jelöli ki Márai Sándor helyét a magyar próza történetében. Egy kissé pesszimisztikus implikációjú felütéssel indít a tankönyvszerző: „Neki is [ti. Márainak] a világraszóló magyar tehetségek sorsa jutott osztályrészül. Életének nagyobbik felét nem itthon, nem abban a nyelvi környezetben élte le, melynek egyik legnagyobb mestere és alakítója volt.” (Fűzfa 2008, 148) A tankönyvíró az egész fejezetben érvényesíti a szubjektív hangütést, s koncepciója, időnként prekonceptiója, elfogódottságai, nézetei átütnek a szövegen. A *gyertyákkal* kapcsolatban – a hazai fanyalgó irodalmárokkal szemben – kiáll a regény poétikai és egyéb értékei mellett, s így összegez: „Kicsit filozofál is, kicsit szerelmes is, kicsit férfias is – olyan, amilyennek egy rendes regénynek lennie kell.” Majd így folytatja: „S ugyanilyen légüres térbe kerülünk, ugyanilyen kettősség-érzés lesz úrrá a szemlélődőn, ha azt kérdezzük: mit kezdünk Márai prózapoétikai modernségével? Hisz azt a fajta nézőpontváltásos (ironikus?) technikát, amelyet ő a *Béke Ithakában* (1952!) című regényében megvalósított, azóta sem nagyon művelte úgy senki. Azt a stílusbravúrt és szerepjátékot pedig, amelyet a Casanovát újraíró (parafrazáló) *Vendégjáték Bolzanóban* (1940), illetve mindenekelőtt a Krúdy

előtt tisztelgő *Szindbád hazamegy* (1940) varázslata nyújt a kalandra és nyelvi gyönyörűsége éhes olvasónak, felülmúlni aligha lehetséges.” (Fűzfa 2008, 149) Ha valakinek kétsége támadna tehát Márai nagyságát illetően, ezek a mondatok végérvényesen meggyőzik az ellenkezőjéről. Sőt, a művek méltatása során egy kissé túl is értékeli Fűzfa Márai posztmodernségét. Egyenesen azt állítja, hogy a *Halotti beszéd* jellegzetesen posztmodern alkotás. Jóllehet a *Halotti beszéd* evokáló, alludáló, intertextuális beszédmódja egyértelműen érzékelhető, s a *Szindbád hazamegy* című regényben a hangkeverés, a polifónia hangsúlyos, mégis túlzás volna ennek alapján a posztmodern szerzők közé sorolni Márait.

Mindkét utóbb említett tankönyvről (más-más okokból) elmondható, hogy csak a kiváló képességű, önálló gondolkodásra és kreatív munkára képes diákok tudnak tanulni belőle. Összegezve: a rendszerváltozást követően napvilágot látott tankönyvek mindegyike központi helyen szerepelteti a bestsellerré vált Márait, egyértelműen kinyilvánítva, hogy a hivatalos kánon részévé vált. Általában közösek az életmű értékhangsúlyai, a szerzők igyekeztek nyomon követni a tudományos eredményeket, lépést tartanak a kiadás és a kutatás terén bekövetkezett változásokkal. A kánont az élő irodalom írja, amelynek részese nemcsak az író és műve, hanem a közönség, az olvasók imaginárius közössége. A kritika és a tankönyvek sokat tehetnek azért, hogy a klisékkel és az öröklött igazságokkal szemben a szövegek értékét helyezzük előtérbe.

Irodalom

Fűzfa Balázs (2008): *Irodalom_12*, Budapest: Krónika Nova Kiadó.

Domonkos Péter (2001): *Irodalom*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.

Mohácsy Károly–Vasy Géza (1999): *Irodalom a középiskolák 4. osztálya számára*. Budapest: Krónika Nova Kiadó.

Mohácsy Károly–Vasy Géza (2006): *Irodalom*. Budapest Krónika: Nova Kiadó.

Pethőné Nagy Csilla (2005): *Irodalom. Tankönyv a szakközépiskolák számára*. Budapest: Korona Kiadó.

Pethőné Nagy Csilla (2004): *Irodalomkönyv*. Budapest: Korona Kiadó.

Pethőné Nagy Csilla (2012): *Irodalom*. Budapest: Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó.

Pomogáts Béla (2007): Az irodalmi kánonok átrendeződése és Kós Károly. In „*Nem súlyed az emberiség!*”...Album amicorum Szörényi László LX. születésnapjára. Budapest: MTA Irodalomtudományi Intézet, 925–927. p.

Rohonyi Zoltán (2001): *Irodalmi kánon és kanonizáció*. Budapest: Osiris.

Rónay László (2005): *Márai Sándor*. Budapest: Akadémiai Kiadó.